

Vaasan hallinto-oikeudelle

3.9.2024

Valitus

Viite Valitus kohdistuu Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätökseen 29.7.2024, nro 97/2024 (dnro PSAVI/932/2017)

Asia Kemijoen ja Raudanjoen voimalaitosten kalatalousvelvoitteiden muuttaminen, Kemi, Keminmaa, Kemijärvi, Tervola ja Rovaniemi

Valittaja Suomen luonnonsuojeluliitto ry

Prosessiosoite Suomen luonnonsuojeluliitto ry

Ympäristöoikeuden asiantuntija Laura Kolehmainen

Itälahdenkatu 22 b A, 00210 Helsinki

p. 044 4938719

oikeusneuvonta@sl.fi

Selvitys valitusoikeudesta

Suomen luonnonsuojeluliitto ry:llä on asiassa valitusoikeus vesilain 15 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan.

Vesilain 15 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan muutosta tämän lain nojalla annettuun päätökseen saa hakea; 2) rekisteröity yhdistys tai säätiö, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka sääntöjen mukaisella toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät.

Suomen luonnonsuojeluliitto on lainkohdassa tarkoitettu yhdistys. Tämän lisäksi tulee ottaa huomioon Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettuihin tavoin sopimuksen tavoitteena oleva laaja muutoksenhakuoikeus ja sen turvaaminen.

Valitus

Tausta

Suomen luonnonsuojeluliitto ry (jäljempänä myös SLL) on valtakunnallisena luonnonsuojelujärjestönä seurannut kiinteästi Kemijoen ja Iijoen kalatalousvelvoitteiden muutoshakemusten käsittelyä Pohjois-Suomen aluehallintovirastossa ja antanut hakemusten kuulemisvaiheessa niistä kannanottonsa.

Hakemusten käsittelyt ovat kestäneet aluehallintovirastossa poikkeuksellisen pitkään ja monien muiden seikkojen ohella siihen ovat vaikuttanut velvoitteiden muutoshakemusten kohteena olevien vesivoimalaitosten omistajayhtiöiden (Kemijoki Oy ja PVO-Vesivoima Oy) perusteettomat prosessivaiheet muun muassa siitä, että hakemukset olisi jätettävä tutkimatta niiden epätasällisuuden ja puutteellisuuden vuoksi.

SLL katsoo, että aluehallintovirasto on näiden erittäin laajojen ja periaatteellisesti merkittävien hakemusten käsittelyssä pystynyt toimimaan riippumattomana lupaviranomaisena, jonka päätökset kalatalousvelvoitteiden muuttamisesta perustuvat vesilakiin (587/2011) ja siinä velvoitteiden muuttamista koskevien säännösten (VL 3 luku 14 § 1–3 momentit ja 22 § 1 momentti sekä 19 luku 10 §) oikeudelliseen tulkintaan.

Erityisesti SLL kiinnittää huomiota siihen, että päätöksiä perusteluissa on otettu huomioon olosuhteiden olennaiseen muutokseen vaikuttavina tekijöinä myös vesipuidedirektiivin vaatimukset ja vesienhoitosuunnitelmissa asetetut tilatavoitteiden saavuttaminen. Aluehallintovirasto on perustellusti lausunut: *”Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan EU:n vesipuidedirektiiviä (2000/60/EY) ja siinä asetettuja velvoitteita sekä vesipuidedirektiivin toimeenpanemiseksi säädettyä lakia vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä (272/2011) on pidettävä vesilain 3 luvun 22 §:n 1 momentissa tarkoitettuna olosuhteiden olennaisena muutoksena siltä osin kuin niillä on suoraan vaikutusta kalatalousvelvoitteeseen ja sen määrittämiseen.”*

Suomen luonnonsuojeluliitto pitää aluehallintoviraston kalatalousvelvoitteiden muutoshakemuksista antamia päätöksiä monilta keskeisiltä perusteiltaan oikeina ja vaikuttavina. Kemijoen ja Iijoen vesivoimarakentamisen vaikutusten kompensointiin yli 40 vuotta sitten määrättyjen velvoitteiden muuttaminen olosuhteiden olennaisen muuttumisen (VL 3 luvun 22 §) perusteella on välttämätöntä.

SLL pitää tärkeänä, että käsittelyssä olevien Kemijoen ja Iijoen kalatalousvelvoitteiden uudet ja muutetut toteutustavat ovat tehokkaita, perustuvat parhaisiin käytävissä oleviin ratkaisuihin ja velvoitteiden toteutuksen jatkuva kehittäminen turvataan muun muassa määräysten tarkistamisvelvoitteella.

Nyt on oleellista kaikin tavoin edistää aluehallintoviraston päätöksessä asetettujen velvoitteiden nopeaa toteuttamista. Siksi Luonnonsuojeluliitto rajaa jäljempänä valituksensa aluehallintoviraston päätöksistä keskeisesti velvoitteen toteutustapojen monipuolistamiseen ja täsmentämiseen sen pohjalta, mitä Lapin ELY-keskuksen Pohjois-Suomen kalatalouspalvelut on hakemuksissaan vuonna 2017 esittänyt.

Kemijoen osalta Luonnonsuojeluliitto ei näe perusteita jättää Raudanjoen ja Ylä-Kemijoen voimalaitoksien kalatalousvelvoitteita nyt käsiteltävän velvoitteen muuttamiskokonaisuuden ulkopuolelle.

SLL korostaa, että aluehallintoviraston päätöksen palauttamiseen uudelleen käsiteltäväksi ei ole perusteita.

Vaatimukset

Suomen luonnonsuojeluliitto ry vaatii, että Vaasan hallinto-oikeus täsmentää eräitä aluehallintovirasto antamia määräyksiä, lisää valituksessa yksilöidyt määräykset ja antaa Kemijoen Vanntauskosken, Pirttikosken ja Seitakorvan sekä Raudanjoen Permantokosken voimalaitosten kalatalousvelvoitteiden muuttamista koskevat määräykset.

Täsmennettävät määräykset

1. *Määräykseen* lisätään neljänneksi, viidenneksi ja kuudenneksi kappaleiksi seuraavat uudet kappaleet:

Luvanhaltijan on neuvoteltava kunkin voimalaitoksen kalankulkuratkaisujen eri toteutusvaihtoehdoista hyvissä ajoin ennen hakemuksen jättämistä Lapin ELY-keskuksen Pohjois-Suomen kalatalouspalvelut -yksikön kanssa.

Kalateitä ja voimalaitoksia on käytettävä niin, että PVO-Vesivoima Oy:n omistaman Isohaaran voimalaitoksen alapuolelle tulevista lohista vähintään 90 % nousee padon yläpuolelle ja niistä (Isohaaran yläpuolelle päässeistä) vähintään 75 % nousee Kemijoki Oy:n omistamien Taivalkosken, Ossauskosken, Petäjaskosken ja Valajaskosken voimalaitosten kalateiden kautta Valajaskosken padon yläpuolelle. Tavoite tulee saavuttaa viiden vuoden kuluessa kalateiden valmistumisesta

Kunkin voimalaitoksen yhteyteen toteutettavan alasvaellusreitit tulee toimia niin, että Valajaskosken padon yläpuolelle tulevista lohien ja taimenen vaelluspoikasista vähintään 60 % selviytyy viiden voimalaitoksen ohi Isohaaran voimalaitospadon alapuolelle.

Aluehallintoviraston päätöksen 1. määräyksen kappaleet 4–6 siirtyvät kappaleiksi 7–9.

2. *Määräykseen* lisätään uusi kolmas kappale ja täsmennetään kappaletta kolme:

Voimalaitosten luvanhaltijoiden on selvitettävä nahkiaiselle soveltuvat talvehtimis-, kutu- ja poikastuotantoalueet Kemijoen vesistöissä kolmen vuoden kuluessa päätöksen lainvoimaiseksi tulosta. Selvitys on toimitettava välittömästi sen valmistuttua tiedoksi kalatalousviranomaiselle ylisiirtovelvoitteen kohdentamisen arvioimiseksi ja se on liitettävä lupamääräysten tarkistamishakemukseen.

Nahkiaisien ylisiirtokustannuksista ja edellä määrättyistä nahkiaisien elinympäristöselvitysten kustannuksista ovat vastuussa Isohaaran ja Taivalkosken voimalaitosten omistajat, puoleksi kumpikin.

5. *Määräyksen* loppuun lisätään seuraavat uudet kappaleet

Luvanhaltijoiden on suunniteltava ja toteuttava kustannuksellaan kalatalousviranomaisen hyväksymällä tavalla lohien ja meritaimenen ylisiirto Isohaaran voimalaitoksen alapuolelta Ounasjoen vesistöalueelle ja voimalaitosten yläpuolisille kunkin lajin poikastuotantoon soveltuville Kemijoen sivu- ja latvavesille seuraavasti.

a) Kalojen ylisiirtoa varten tulee suunnitella ja toteuttaa tarkoituksenmukaiset laitteet, joiden avulla minimoidaan ylisiirrosta aiheutuva haitta kalateiden toiminnalle ja ylisiirrettävien kalojen kunnolle.

b) Ounasjokeen tulee siirtää kolmen peräkkäisen vuoden liukuvana keskiarvona vuosittain vähintään 2 000 lohta, joista naaraita vähintään 50 %. Ylisiirtopyynnillä tulee pyrkiä saamaan meri-ialtään ja nousuajankohdaltaan luontaisesti vaihteleva emokalasto.

c) Ylä-Kemijokeen Kemijärven yläpuolelle tulee siirtää kolmen peräkkäisen vuoden liukuvana keskiarvona vuosittain vähintään 300 lohta, joista naaraita vähintään 50 %. Ylisiirtopyynnillä tulee pyrkiä saamaan meri-ialtään ja nousuajankohdaltaan luontaisesti vaihteleva emokalasto.

d) Ounasjoen vesistöalueelle ja Vähäjokeen sekä Louejokeen tulee siirtää kolmen peräkkäisen vuoden liukuvana keskiarvona vuosittain vähintään 200 meritaimenta.

e) Lohen ja meritaimenen ylisiirrot tulee aloittaa viipymättä päätöksen tultua lainvoimaiseksi, ja niiden kestosta päätetään lupamääräysten tarkistamisen yhteydessä. Ylisiirtojen toteutuksesta ja niistä aiheutuvista kustannuksista vastaavat kysymyksessä olevien voimalaitoksien luvanhaltijat samoilla osuuksilla kuin jäljempänä 9. määräyksessä on sanottu kustannusosuuksista istutustoimenpiteiden osalta.

Päätökseen lisättävät lupamääräykset

Uusiksi lupamääräyksiksi lisätään:

A. Vanhojen uomien vesittämistä ja kunnostamista koskevat määräykset

Voimalaitosten luvanhaltijan on tehtävä Ossauskosken, Petäjäskosken ja Raudanjoen Permantokosken voimalaitosten vanhojen uomien vesittämisestä teknis-taloudellinen ja biologinen toteutettavuusselvitys ja suunnitelma.

Luvanhaltijan on neuvoteltava kunkin edellä mainitun voimalaitoksen vanhan uoman vesittämisen eri toteutusvaihtoehdoista Lapin ELY-keskuksen Pohjois-Suomen kalatalouspalvelut -yksikön kanssa. Vesittämismuutoksissa on selvitettävä vesimäärät 1–10 % kunkin voimalaitoksen keskivirtaamasta.

Uomakohtaiset selvitykset ja niiden perusteella tehtävät vesilain mukaiset hakemukset on liitettävä lupamääräysten tarkistamishakemukseen.

B. Ylä-Kemijoen ja Raudanjoen voimalaitoksia koskevat määräykset

Kemijoen Vanttauskosken, Pirttikosken ja Seitakorvan sekä Raudanjoen Permantokosken voimalaitosten luvanhaltijan on selvitettävä kunkin voimalaitoksen ympäristön olosuhteet huomioon ottaen mahdollisimman tehokkaan kalankulun järjestäminen kyseisten voimalaitosten patojen ohi ja suunniteltava näiden selvitysten perusteella kyseisten voimalaitosten patojen ohipääsyn mahdollistavat ylösnousurakenteet sekä smolttien ja kuteneiden yksilöiden alas-vaelluksen mereen mahdollistavat rakenteet ohjausmenetelmineen

Yllä mainitut selvitykset ja suunnitelmat on toimitettava toimivaltaiselle lupaviranomaiselle voimalaitoskohtaisina hakemusasioina Kemijoen Vanttauskosken, Pirttikosken ja

Seitakorvan sekä Raudanjoen Permantokosken voimalaitosten osalta neljän vuoden kuluttua tämän päätöksen lainvoimaiseksi tulosta.

Kalankulun mahdollistavien rakenteiden suunnittelu ja rakentaminen on toteutettava 1. määräyksessä asetettujen periaatteiden mukaisesti ja tässä valituksessa vaaditut täsmennykset 1. määräykseen huomioon ottaen.

C. Lupamääräysten tarkistamisvelvoite

Luvanhaltijan on jätettävä hakemus lupaehtojen tarkistamiseksi 10 vuoden kuluttua päätöksen lainvoimaiseksi tulemisesta. Tarkistamisen yhteydessä tulee arvioida ensimmäisessä vaiheessa määrättyjen toimenpiteiden vaikutus ja antaa tarvittavat määräykset jatkotoimenpiteistä.

Samassa yhteydessä voidaan antaa myös Ossauskosken, Petäjäskosken ja Raudanjoen Permantokosken voimalaitosten vanhojen vähävetisten uomien vesittämiseksi ja kunnostamiseksi tarvittavat määräykset ja muiden määräysten toimivuuden tehostamiseksi tarvittavat määräysten muutokset sekä erityisesti tarkastella istutusmäärien tarkistaminen vaelluskalojen luontaisen lisääntymisen vaikutukset huomioon ottaviksi.

Perustelut

Olosuhteiden olennainen muutos

Suomen luonnonsuojeluliitto pitää Pohjois-Suomen aluehallintoviraston päätöksen perusteluja kattavina ja niissä on esitetty ne *olosuhteiden olennaiset muutokset*, joiden perusteella aluehallintovirasto on muuttanut voimassa olevia Kemijoen kalatalousvelvoitteita, jotka perustuvat Pohjois-Suomen vesioikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiin (PSVEO nro 78/79/II, 28.12.1979 ja KHO nro 8620/80, 30.5.1980). Valituksesta ilmenevästi Suomen luonnonsuojeluliitto kuitenkin katsoo, että olosuhteiden olennainen muuttuminen on selvää myös Raudanjoen ja Ylä-Kemijoen voimalaitosten kalatalousvelvoitteiden osalta ja niitä koskevia velvoitteiden muutoshakemuksia ei voida hylätä ennenaikaisina. Raudanjoen ja Ylä-Kemijoen voimalaitosten kalatalousvelvoitteiden muutokset on käsiteltävä tässä prosessissa.

Jäljempänä SLL esittää ne perustelut, miksi myös uusi tieto raakkukantojen elinvoimaisuuden säilyttämisen edellytyksistä on lisättävä olosuhteiden olennaisiin muutoksiin.

Erityisen merkityksellistä on, että nyt aluehallintovirasto on uuteen tutkimustietoon perustuen pitänyt itseään ylläpitävien lohi- ja meritaimenkantojen mahdollistamisen keskeisenä kalatalousvelvoitteen toteutustapana.

Aluehallintovirasto on päätöksensä perusteluissa lausunut:

"Aluehallintovirasto arvioi Kemijoen olosuhteet huomioon ottaen, että vaellusyhteydet avaamalla Kemijoella on mahdollista saavuttaa luontaiseen poikastuotantoon perustuvat ainakin osittain itseään ylläpitävät lohi- ja meritaimenkannat." ja

"Myös osittain itseään ylläpitävät luontaisesti lisääntyvät lohi- ja meritaimenkannat ovat pitkällä aikavälillä istutuksia tuloksellisempi tapa hoitaa lohi- ja meritaimenkantoja. Pelkkiin istutuksiin perustuvaan kalatalousvelvoitteeseen liittyy nykytietämyksen mukaan merkittäviä

Luonnonsuojeluliitto katsoo, että VL 3:14 §:n sanamuoto ”*aiheutuu kalakannoille*” on käsitettävä laaja-alaisemmin kuin aluehallintovirasto on tulkinut. Kalakanta ei ole erillinen, muusta vesiympäristöstä irrallaan oleva tekijä vaan osa monimuotoista vesiekosysteemiä, jossa kalat ovat vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa muun muassa ravintoverkkojen ja erilaisten lajien välisten vuorovaikutussuhteiden kautta kuten lohikalajien toimiminen raakun lisääntymiskierrossa väli-isäntänä raakun glokidiotoukille. Raakun glokidiodien isäntäkaloiksi sopivat Jyväskylän yliopiston Life Revives -nettietokannan mukaan parhaiten nuoret taimenet tai lohet. Myös lohet ja taimenet hyötyvät raakuista, ja viimeaikaisessa tutkimuksessa on havaittu, että raakut suodattavat vedestä kaloille haitallisia taudinaiheuttajia ja että raakun toukkia sisältävät taimenet poikaset pysyvät paremmin hengissä bakteeritautitilauksessa. Raakut suodattavat ravinnokseen partikkeleita jokivedestä, ja tässä prosessissa partikkeleita jalostuu lohien ja taimenien poikasille sopivaksi ravinnoksi.

Arvioitaessa kalatalousvelvoitteella kompensoitavaa vahinkoa, on siinä luonnonsuojeluliiton käsityksen mukaan siis otettava huomioon myös vahinko, joka aiheutuu lajien välittömän vuorovaikutussuhteen kautta, kuten raakun lisääntymisen riippuvuus vesistössä elävistä, sopivassa ikävaiheissa olevista lohi- ja meritaimenpopulaatioista. Raakku, lohi ja taimen elävät vuorovaikutussuhteessa keskenään, ja siksi raakulle aiheutettava vahinko on myös kalakannoille aiheutettavaa vahinkoa. Edellä kuvattu edustaa juuri sellaista ympäristöön ja ekologiaan liittyvän tiedon lisääntymistä, mihin olosuhteiden olennaisella muutoksella viitataan, ja mihin vesipuitelidirektiivin ja vesipuitelidirektiivin toimeenpanemiseksi säädetyn lain vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä lähtökohdat ja tavoitteet perustuvat. Tämän lisäksi myös vesilain tavoitepykälän sanamuodot saavat merkityksensä osaltaan tästä lisääntyneestä ymmärryksestä, ja sen aikaansaamasta olosuhteiden olennaisesta muuttumisesta.

Vesilain 1 §:n mukaan lain tavoitteena on (tummennukset tässä):

- 1) edistää, järjestää ja sovittaa yhteen vesivarojen ja vesiympäristön käyttöä niin, että se on yhteiskunnallisesti, taloudellisesti ja **ekologisesti kestävä**;
- 2) ehkäistä ja vähentää vedestä ja **vesiympäristön** käytöstä aiheutuvia haittoja; ja
- 3) parantaa vesivarojen ja **vesiympäristön** tilaa.

SLL korostaa, että vaikka niin sanotuilla tavoitepykälillä, kuten vesilain 1 §, ei ole suoraa sitovaa vaikutusta, niin ne on otettava huomioon tulkittaessa lain yksityiskohtaisten säännösten sisällöllistä merkitystä.

Edellä olevan perusteella Luonnonsuojeluliitto katsoo, että Kemijoen sivu- ja latvauomien raakkukantojen säilymisen riippuvuus elinvoimaisista lohi- ja meritaimenkannoista on otettava huomioon vesilain 3 luvun 14 §:n tarkoittamana kalatalousvelvoitteen määräämisperusteena.

Ylä-Kemijoella, Ounasjoen vesitössä ja Kemijoen latvahaaroissa on raakkukantoja, joiden lisääntyminen on rajoittunut sen vuoksi, että lohien ja meritaimenien nousu niiden elinalueille on vesistörakentamisen vuoksi estynyt. Luonnonsuojeluliitto katsoo, että erityisesti Ylä-Kemijoen voimalaitosten kalatalousvelvoitteiden osalta on yhtenä merkittävänä olosuhteiden olennaisena muutoksena pidettävä sitä uutta tietoa, joka on 1980-luvun jälkeen saatu raakkukantojen lisääntymisen riippuvuudesta elinvoimaisista lohi- ja taimenkannoista ja toisaalta lohi- ja taimenkantojen hyötymisestä raakuista.

Vaatimusten perustelut

1. määräys (kalankulun toimivuuden sitovat vaatimukset)

Kalateiden erittäin hyvä toimivuus sekä kalojen nousun että smolttien alaslaskeutumisen osalta ovat keskeisin vaatimus, joka on asetettava tässä päätöksessä, jotta myöhemmin vireille pantavat voimalaitoskohtaisilla hakemuksilla toteutettavat ratkaisut eivät epäonnistu.

Aluehallintovirasto on kuvannut toiminnalliset vaatimukset pelkästään verbaalisesti: *”Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan kalankulun mahdollistavien rakenteiden suunnittelussa on pyrittävä kalankulun kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. Näin ollen rakenteet on määrätty suunniteltavaksi siten, että ne ovat parhaan käytävissä olevan tekniikan mukaisia ja niissä voidaan soveltaa parhaita kalankulun mahdollistavia käytäntöjä.”*

SLL:n vaatimat kalateiden toiminnallisen tehokkuuden sitovat vaatimukset perustuvat Lapin ELY-keskuksen hakemuksessaan esittämään lupamääräykseen ja sen perusteluihin, joita SLL pitää toteuttamiskelpoisina. Niiden saavuttaminen edellyttää sekä suunnittelun ja rakentamisen erinomaista ammattitaitoa. Veloitteen on perustuttava vesilain säännösten mukaan aiheutettuun haittaan, eli se ei voi perustua esimerkiksi teknis-taloudellisesti luvanhaltijalle edullisiin ratkaisuihin. Esimerkiksi tapauksessa KHO 29.1.2013 T356 korkein hallinto-oikeus pysytti lupaviranomaisen päätöksen kalatalousmaksun nostamisesta vesilain 3:22 §:n nojalla. Maksun määrän oli KHO:n mukaan perustuttava voimalaitoksen aiheuttamaan kalataloudelliseen haittaan. Haitan ehkäisy voi edellyttää parhaan käyttökelpoisen tekniikan käyttöä, mutta luvanhaltijan on arvioitava sen käyttöönotto sen perusteella, millainen kalatalousvelvoite sille asetetaan.

Kalatalousvelvoiteessa tulee asettaa vaatimuksia sille, millainen *päämäärä* ylös- ja alasvaellusrakenteilla tulee saavuttaa, jotta päätös vastaa kalakannoille ja kalastukselle aiheutuneeseen haittaan. Vastaavia tavoitteita tai vaatimuksia ei voida asettaa myöhemmin ylös- ja alasvaellusrakenteita rakentamista koskevissa vesiluvissa. Veloitteen toimivuusvaatimuksen asettaminen ei ole vesiluvan myöntämisen yleinen edellytys (Vesil. 3:4 §). Viranomaisella ei ole mahdollisuutta vaatia kalatien rakentamista koskevassa lupahakemuksessa esimerkiksi toimivuustehokkuutta mittavaa prosenttia. Se ei ole luvan myöntämisen yleinen edellytys. Velvoite määrätään tällä päätöksellä, jonka pohjalta kalatie rakennetaan sen ehdot täyttäväksi.

Lisäksi ilman konkreettista ilmausta siitä, mitä on paras käyttökelpoinen tekniikka, ei sellaista voida vaatia tai jälkikäteen tarkistaa. Parhaaseen käyttökelpoiseen tekniikkaan viitatessa olisi perusteltua soveltaa sitä, mitä Lapin ELY-keskus sekä Luonnonvarakeskus ovat asiantuntijoina esittäneet.

Vaatimus kalatalousviranomaisen ja luvanhaltijoiden (voimayhtiöiden) ennakkoneuvotteluista kalateitä koskevien hakemusten laadintavaiheessa nopeuttaa hakemusten käsittelyä ja varmentaa ennakolta yhteisymmärryksen saavuttamista siitä, mikä on parhaan käytävissä olevan tekniikan mukaista kunkin voimalaitoksen kalatieratkaisun toteutuksessa.

2. määräys (nahkiaisen ylisiirron tuloksellisuuden parantaminen)

lijoen ja Kemijoen nousevat nahkiaiskannat ja saalismäärät ovat pienentyneet erittäin paljon huolimatta kohtuullisen suurista ylisiirtomääristä. Kemijoella saalismäärien lasku on ollut erittäin dramaattista, ja sen vuoksi useina vuosina ei ole saatu riittävästi edes

ylisiirtovelvoitteeseen tarvittavia nahkiaisia. Tässä merkittävänä tekijänä voi olla se, että nahkaiset siirretään niiden lisääntymis- ja elinympäristövaatimusten kannalta epäedullisiin olosuhteisiin.

Siksi vaatimuksessa nahkiaiselle soveltuvien talvehtimis-, kutu- ja poikastuotantoalueiden selvittämisestä kolmen vuoden kuluessa päätöksen lainvoimaiseksi tulosta ei ole kyse tarkemmin yksilöimättömästä perustutkimuksesta, vaan se on välttämätöntä velvoitteen toteutuksen tuloksellisuuden parantamiseksi.

Nahkiaiskantojen ylläpitämiseksi on mm. Perhonjoella määrätty nahkiaistoukkien istutusvelvoite Perhonjoen keskiosan järviryhmän säännöstelyn velvoitteena. Koska nahkiaistoukkien tuottamiseen ei ollut 1980-luvulla käytössä mitään kasvatuserämenetelmää, joutui järviryhmän säännöstelystä vastaava kehittämään nahkiaisten viljelymenetelmän (lypsy, haudonta ja toukkien kasvatusta), eikä sitä katsottu silloisessa vesioikeuskäsittelyssä ”perustutkimukseksi”, vaan se oli nahkiaiskannalle aiheutuvan menetyksen kompensointia.

Luonnonsuojeluliitto katsoo, että nahkiaisien ylisiirtojen tuloksellisuuden parantaminen edellyttää SLL:n vaatimuksessa ja ELY-keskuksen hakemuksessa esitettyjä selvityksiä.

4. määräys (emokalojen ylisiirto)

Luonnonsuojeluliiton vaatimus emokalojen ylisiirrosta perustuu ELY-keskuksen hakemukseen ja siinä esitettyihin perusteluihin.

Emokalojen ylisiirtovelvoite on tarpeen luontaisesti lisääntyvien lohi- ja meritaimenkantojen luomiseksi Kemijoen rakentamattomille, olosuhteiltaan erinomaisille lisääntymis- ja poikastuotantoalueille, erityisesti Ounasjoessa ja Kemijärven yläpuolisilla jokiosuuksilla.

Koska lohikaloiden vaelluspoikasten elinkierto Pohjois-Suomen virta-alueilla kestää useita vuosia, on siirtoistutukset syytä aloittaa mahdollisimman nopeasti. Samalla saadaan arvokasta tietoa muun muassa smolttien vaelluskäyttäytymisestä ja niiden alaslaskeutumisen onnistumisesta voimalaitoskohtaisesti.

A määräys (vanhojen uomien vesittämisen ja kunnostamisen selvitys)

Kemijoella vesivoimalaitokset on rakennettu niin, että osalla niistä on kuivaksi jääneitä vanhoja uomia, joita käytetään vain tulvajuoksuksiin.

Kemijoen Ossauskosken, Petäjäskosken ja Raudanjoen Permantokosken voimalaitosten vanhojen uomien vesittämisen teknis-taloudellinen ja biologinen toteutettavuus selvitys on erityisen perusteltu. Vähävetiset uomat ovat pohjarakenteeltaan usein erittäin sopivia lisääntymis- ja poikashabitaatteja vaelluskaloille. Uomat voidaan suunnitella sellaisiksi, että tulvajuoksuusten aikana poikaset löytävät uoman reuna-alueilta riittävästi suojapaikkoja.

Luonnonsuojeluliitto pitää erittäin keskeisenä sitä, että osana muutetun kalatalousvelvoitteen toteutusta ensivaiheessa selvitetään vähävetisten uomien vesittämisen ja kunnostamisen mahdollisuuksia vaelluskalojen poikastuotantoon soveltuviksi. Selvitysten perusteella voidaan sitten asettaa toteutusvelvoitteet.

Aluehallintovirasto on SLL:n käsityksen mukaan ilman mitään asiallista tietopohjaa pitänyt kuivien uomien vesittämistä kustannuksiltaan kohtuuttomana: ”*Aluehallintovirasto arvioi, että vanhojen uomien vesittämisestä saatavat hyödyt saattavat jäädä vähäisiksi ja vaikutukset*

paikallisiksi. Aluehallintoviraston näkemyksen mukaan vanhojen uomien vesittäminen ei takaa poikastuotannon onnistumista niissä.” ja

”Asiassa saatujen selvitysten perusteella aluehallintovirasto arvioi, että vesittämisestä ennalta arvioiden aiheutuu hankkeesta vastaavalle kohtuuttomat kustannukset niillä saavutettavaan kalataloudelliseen hyötyyn nähden. Näin ollen myös asian selvittämistä koskeva vaatimus on hylättävä.”

Vesilain 3 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan *”Kalatalousveloitteen toimenpiteiden suorittamisesta ei saa aiheutua niillä saavutettavaan hyötyyn verrattuna hankkeesta vastaavalle kohtuuttomia kustannuksia.”*

Tämän veloitemuutoshakemuksen käsittelyn yhteydessä ei ole toiminnanharjoittajien subjektiivisten käsityksien lisäksi selvitetty vähävetisten uomien vesittämisestä saavutettavia hyötyjä eikä vesittämisestä aiheutuvien kustannusten suuruutta taikka kohtuuttomuutta.

Sen jälkeen, kun ELY-keskuksen hakemus noin seitsemän vuotta sitten jätettiin, on saatu paljon kokemuksia ja tutkimuksellista tietoa pienten uomien, purojen ja sivuväylien vesittämisestä ja niiden merkityksestä vaelluskalojen lisääntymis- ja poikastuotannossa, esimerkkeinä muun muassa Oulujoen suiston Hupisaaren purouomat, Imatran Vuoksen kaupunkipuro ja lukuisat kalatalouskunnostuskohteet eri puolilla Suomea.

Kuivien uomien vesittäminen lisää merkittävästi vaelluskalojen lisääntymiseen soveltuvia virtavesialueita. Vaikka virtaus tulva-aikoina ohijuoksutusten vuoksi lisääntyy, voidaan kunnostukset toteuttaa niin, että uoman eri osiin muodostuu suojapaikkoja poikasille kaikissa virtausoloissa.

Aluehallintovirastolla ei ole ollut käytössään sellaista ennakkotietoa hyödyistä ja toteutuskustannuksista eikä sitä ole ainakaan liitetty kuulemisaineistoon, että vähävetisten uomien vesittämisen selvitysveloite on voitu kohtuuttomuusperusteella hylätä.

Tässä yhteydessä ei ole ennen SLL:n vaatimien selvitysten valmistumista tarpeen laajemmin käsitellä veloitteiden muuttamisen ”kohtuullisuutta”, mutta aihepiiriä on käsitelty laajasti esimerkiksi Matti Hepolan, Antti Belinskij’n ja Tapio Määtän artikkelissa ”Ajat ovat muuttuneet – ympäristöperusoikeuden evoluutio vesivoimalupien pysyvyyden näkökulmasta” (Ympäristöjuridiikka 1–2/2021).

B. Raudanjoen ja Ylä-Kemijoen voimalaitoksia koskevat määräykset

Aluehallintovirasto on päätöksessään hylännyt Raudanjoen Permantokosken ja Ylä-Kemijoen Vanttauskosken, Pirttikosken ja Seitakorvan kalatalousveloitteiden muuttamista koskevat hakemukset enneaikaisina.

Luonnonsuojeluliitto ei näe hakemusten ratkaisemista valituksessa esitetyllä tavalla miltään osin ”ennenaikaisena”, koska valituksessa esitetty hakemuksen vireillepanolle esitetty neljän vuoden määräaika on kohtuullinen ja samat olosuhteiden olennaiset muutokset, jotka aluehallintovirasto on katsonut perustelluiksi Kemijoen keski- ja alajuoksulla, pätevät myös Raudanjoen ja Ylä-Kemijoen osalta.

Luonnonsuojeluliitto korostaa, että erityisesti Ylä-Kemijoella on tapahtunut kyseisen vesistön olosuhteissa erityisiä muutoksia, jotka lisäävät perusteita muuttaa veloitteita esitetyssä aikataulussa.

Uusista olosuhteiden muutoksista, jotka oleellisesti vaikuttavat Ylä-Kemijoen kalataloudellisiin olosuhteisiin, ovat merkittävimpiä Kemijärven veden laadun parantuminen ja Rovaniemen yläpuolisen virtavesialueen vapautuminen vesivoimarakentamisen uhalta.

Kemijärvellä järven suurin pistekuormittaja eli Stora Enson sellutehdas lopetti toimintansa vuonna 2008, jonka jälkeen Kemijärven veden laatu on parantunut. Se vaikuttaa myös järven alapuolisen Kemijoen veden laatuun.

Vanttauskosken alapuolelle suunniteltu Sierilän voimalaitos ei toteudu. Sen lainvoimainen vesitalouslupa ei ole enää voimassa ja siten merkittävä Kemijoen osuus Vanttauskosken alapuolella jää rakentamatta. Tällä jokiosuudella on virta- ja koskipaikkoja, joilla on merkitystä myös vaelluskalojen lisääntymisympäristönä.

Ylä-Kemijoen voimalaitosten kalankulun turvaaminen on näiden olosuhteiden olennaisen muuttumisen vuoksi aikaisempaakin perustellumpaa. Aluehallintovirastolla ei ole ollut perusteita rajata Ylä-Kemijokea pois velvoitemuutospäätöksestään.

C. Lupamääräysten tarkistamisvelvoite

Lupamääräysten määräaikainen tarkistaminen, tässä tapauksessa eri toimenpiteitä sisältävän Kemijoen kalatalousvelvoitteen tarkistaminen, tulee määrätä nyt käsiteltävässä lupaehtojen muuttamismenettelyssä, koska siten ohjataan toteuttamaan määrätty velvoitteet tehokkaasti. Lisäksi tarkkailutiedot tulevat hyödynnettäviksi, kun tarkistamisessa selvitetään uusille lupamääräyksille asetettujen tavoitteiden toteutumista.

Vesilain (587/2022) 3 luvun 20 §:n 1 ja 2 momenteissa säädetään mahdollisuudesta määrätä lupamääräysten määräaikaisesta tarkistamisesta: *"Toistaiseksi voimassa olevaa lupaa koskevassa lupapäätöksessä voidaan määrätä hankkeen vesiympäristöä ja sen käyttöä koskevat lupamääräykset tarkistettaviksi määräajassa, jos tämä on tarpeen hankkeesta aiheutuvien merkittävien haittojen välttämiseksi. Lupapäätöksessä on tällöin määrättävä, mihin mennessä luvanhaltijan on saatettava yksilöityjen lupamääräysten ajanmukaisuus lupaviranomaisen tutkittavaksi ja mitä selvityksiä tuolloin on esitettävä."*

Nyt ei ole kyse vesilain 3 luvun 22 §:n 1 momentin toisessa lauseessa tarkoitettusta kalataloudellisesti epätarkoituksenmukaisesti osoittautuneen velvoitteen tarkistamisesta, jos velvoitteen kalataloudellista tulosta voidaan parantaa sen toteuttamiskustannuksia merkittävästi lisäämättä. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto on päätöksensä perusteluissa esitetyillä tulkinnallaan soveltanut vesilakia virheellisesti.

Kalatalousvelvoitteen toteutustapoihin ja erityisesti kalateiden toimivuuteen sisältyy aina epävarmuuksia, joita ei voida lupaa myönnettäessä tai tässä nyt käsillä olevassa kalatalousvelvoitteen muuttamista koskevassa hakemuksessa kaikilta osin ennakoita. Sen vuoksi tarkistamisvelvoitteen (VL 3 luvun 20 § 1 ja 2 momentti) asettaminen on tässä tapauksessa erityisen perusteltua. Tarkistamisessa voidaan hyödyntää kalataloustarkkailussa ja erillisselvityksissä saatavaa tietoa.

Korkein hallinto-oikeus on vuosikirjaratkaisussaan KHO:2018:23 (taltio 518), 8.2.2018 ottanut kantaa siihen, voidaanko kyseisessä tapauksessa (Voikosken vesivoimalaitoksen uuden voimalaitosyksikön ja kalatien rakentaminen) kalatalousvelvoitteeksi määrätyn kalatien rakentamisesta ja toimivuudesta annetut lupamääräykset määrätä tarkistettaviksi vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella. Korkein hallinto-oikeus totesi: *"Kalatien toimivuus oli epävarmaa, minkä vuoksi kalatien toimivuutta saattoi olla tarpeen parantaa myöhemmin."*

Tästä syystä asiassa oli voitu antaa vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella määräys kalatien rakentamista ja kalatien toimivuuden tarkkailua koskevien määräysten 3 ja 4 tarkistamisesta. Kun lupaharkinnan kannalta keskeisen kalatien toimivuus oli jäänyt epäselväksi, ei mainittujen määräysten 3 ja 4 tarkistamista koskevaa harkintaa ollut syytä jättää vesilain 3 luvun 22 §:n 1 momentin varaan, vaan määräysten mahdollinen tarkistaminen oli tehtävä lupamääräyksessä 5 tarkoitetun erillisen selvityksen perusteella.”

Korkeimman hallinto-oikeus selkeytti tulkinnan siitä, että uuden kalatien rakentamista, toimintaa ja tarkkailua koskevat lupamääräykset voidaan määrätä tarkistettavaksi vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella.

Suomen luonnonsuojeluliiton käsityksen mukaan sama lupamääräysten tarkistamisvelvoite voidaan asettaa myös tapauksissa, joissa uusi velvoite on asetettu vesilain 3 luvun 22 §:ssä säädetyn olosuhteiden olennaisen muuttumisen perusteella.

Varaamme itsellemme oikeuden täydentää valitustamme jatkossa.

Allekirjoitukset

SUOMEN LUONNONSUOJELULIITTO RY

Hanna Halmeenpää
hallituksen puheenjohtaja

Tapani Veistola
toiminnanjohtaja

Viitteet:

Robert J Lennox, Carlos M Alexandre, Pedro R Almeida, Kevin M Bailey, Bjørn T Barlaup, Kristin Bøe, André Breukelaar, Jaakko Erkinaro, Torbjørn Forseth, Sven-Erik Gabrielsen, Edmund Halfyard, Erlend M Hanssen, Sten Karlsson, Stephanie Koch, Anders Koed, Roy M Langåker, Håvard Lo, Martyn C Lucas, Shad Mahlum, Charles Perrier, Ulrich Pulg, Timothy Sheehan, Helge Skoglund, Martin Svenning, Eva B Thorstad, Gaute Velle, Frederick G Whoriskey, Knut Wiik Vollset, The quest for successful Atlantic salmon restoration: perspectives, priorities, and maxims, ICES Journal of Marine Science, Volume 78, Issue 10, December 2021, Pages 3479–3497

Maare Marttila, M., Orell, P., Erkinaro, J., Romakkaniemi, A., Huusko, A., Jokikokko, E., Vehanen, T., Piironen, J., Huhmarniemi, A., Sutela, T., Saura, A. & Mäki-Petäys, A. (2014). Rakennettujen jokien kalataloudelle aiheutuneet vahingot ja kalatalousvelvoitteet. RKTL:n työraportteja 6/2014. RKTL.

